

KESKUSTELUA SITUATIONAALISUUDEN KÄSITTEESTÄ JA ILMIÖSTÄ

Pauli Niemelä: *professori, emeritus*

pauli.niemela@uef.fi

Janus vol. 30 (3) 2022, 309–311

YTM Piia Koivumäki on laatinut artikkelin ”Eletty elämäntilanne päihdesosiaalityössä: Filosofinen analyysi Rauhalan ihmiskäsityksen tilanteesta” (*Janus* 2/2022, 124–139). Artikkelin on sinänsä ansiokas analyysi siitä, miten tärkeä käsite ’elämäntilanne’ on sosiaalityössä. Se on aivan keskeinen, jolloin tilanneanalyysin avulla sosiaalityöntekijä voi ymmärtää ja pyrkiä toimimaan muutosagenttina ihmisen (perheen) elämän vaikeuksissa. Tästä voi olla täysin samaa mieltä Piia Koivumäen kanssa. Elämän tilanteen, tilanteen, käsite on oivallinen ja aivan keskeinen sosiaalityössä.

Sen sijaan en voi yhtyä Koivumäen väitteeseen, että Lauri Rauhalan esittämä situationaalisuuden, elämäntilanteen käsite olisi fyysisen ja psyykkisen ulottuvuuden ohella ihmisen kolmas ontologinen ulottuvuus, ja että se olisi yhtä alkuperäinen kuin fyysinen ja psyykinen. Lisäksi Koivumäki esittää, että ns. tavanomaisesti ihmisen kolmanneksi ontologiseksi ulottuvuudeksi esitetty ”sosiaalinen” ei toimisi, koska se koskee vain ihmissuhteita. Olen päätelystä eri mieltä. Ja toki perimmiltä väittelen Rauhalan esittämää käsitystä vastaan. Perustelen kantani seuraavasti.

Ontologisen analyysin avulla voidaan eritellä sitä, millainen ihminen on perimmiltä eli millaiseksi olevaisuuden

ilmiöksi ihminen on evoluutiossaan kehittynyt. Itse kutsun tätä analyysiä samalla myös ihmisen rakenteen, so. rakenteellisten tasojen (level) evolutiiviseksi analyysiksi. Ja siis väittämani on, että ihminen on rakenteeltaan fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen kokonaisuus. Tällöin sosiaalinen tarkoittaa ihmistä yhteisöllisenä, kommunikatiivisena ja vuorovaikutuksellisenä suhteolentona, eritoten kielellisenä ja kulttuurisena olentona. Nyttemmin en pidä sosiaalista ja situationaalista lainkaan vaihtoehtoisina käsitteinä. Väitän, että situationaalisuus ei ole ontologinen, vaan funktionaalinen käsitelmä.

Nimittäin: Rakenteensa ja vain sen puitteissa ihminen myös toimii eli hän toimii fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti omassa elämän tilanteessaan. Ilman noita ontologisia rakennetekijöitä ei olisi myöskään inhimillistä toimintaa, ihmistä funktionaalisenä olentona. Olen avannut tätä kirjoituksissani ”Systemaattinen ihmiskäsitys” (2014) ja ”Systemaattinen metodi ilmiöiden tarkastelussa” (*Janus* 4/2014, 361–371).

Miten sitten on ymmärrettävä elämäntilanteen, tilanteen käsite? Itse pidän sitä ilmiönä, joka kuvaa ihmistä tietynä aikana ja tietyssä paikassa hänen elämässään. Se siis kuvaa ihmistä kokonaisuutena tietyllä ainutkertaisella hetkellä, sekä historiallisessa että biog-

rafisessa ajassa ja tietyssä ainutkertaisessa geografisessa paikassa, erilaisissa elämän suhteissa. Kyse on mm. siitä, miten hyvin ihminen voi fyysis-aineellisesti, psyykkis-henkisesti ja sosiaalis-vuorovaikutuksellisesti elämän tilanteessaan. Ihmisen kulloiseenkin, sosiaalityön kannalta yleensä vaikeaan elämäntilanteeseen sosiaalityöntekijälle on annettu valta ja vastuu puuttua, toki yhdessä ihmisen (perheen) kanssa, niin että elämän tilanne muuttuisi paremmaksi, fyysis-aineellisesti, psyykkis-henkisesti ja sosiaalis-vuorovaikutuksellisesti.

Situaation käsite on siis mielestäni näkökulma ihmisen elämään kokonaisuutena tietyllä hetkellä ja tietyssä paikassa, suhteessa kaikenlaiseen todellisuuteen. Se on siis varsin tärkeä ja sosiaalityöntekijän työn kannalta aivan olennainen käsite, mutta se ei ole ontologinen, olevaisuutta kuvaava käsite, vaan tapahtumallisuutta kuvaava, funktionaalinen käsite. Mainitsehan Lauri Rauhala itsekin teoksessa ”Ihmiskäsitys ihmistyössä” (1983, 77), että ”ihmisen suhteutuneisuus situaatioonsa on huomattavalta osin käyttäytymistä tai toimintaa”. Situaatiossa on siis pitkälti kyse ihmisestä toiminnallisena olentona suhteessa kaikenlaiseen todellisuuteen.

Näet: a) fyysisen hyvinvoinnin kannalta sosiaalityöntekijän tehtävänä on varmistaa, että henkilöllä (perheellä) olisi fyysisesti hyvä olla, että hänellä olisi riittävästi aineellisia resursseja (ravintoa, suojaa, rahaa jne.) ja että hänellä olisi toimintakykyä ja -mahdollisuuksia ylläpitää fyysisistä hyvinvointia. Sosiaalisena ongelmana ovat tällöin vajeet toimeentulossa, mikä ilmenee mm. köyhyytenä, aineellisten resurssien puutteina, työt-

tömyytenä, asunnottomuutena, so. aineellisena turvattomuutena.

b) Psyykkisen hyvinvoinnin kannalta sosiaalityöntekijän tehtävänä voi olla varmistaa, että henkilöllä olisi psyykkisesti hyvä olla, että hänellä olisi riittävästi henkisiä voimavaroja (tietoa, taitoa, itsenäisyyttä, henkistä kasvua, vapautta jne.) ja että hänellä olisi henkistä toimintakykyä ja -mahdollisuuksia ylläpitää psyykkistä hyvinvointia. Sosiaalisena tai sosiaalityön kannalta pikemminkin psyko-sosiaalisena ongelmana ovat tällöin mm. mielelliset ongelmat, epätietoisuus, henkiset vajeet, kouluttamattomuus, so. henkinen turvattomuus.

Vielä c) sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta sosiaalityöntekijän tehtävänä on varmistaa, että henkilöllä olisi riittävästi sosiaalisia resursseja (hyviä ja toimivia ihmissuhteita, arvostuksen saamista, inhimillistä kohtelua jne.) ja että hänellä olisi sosiaalista toimintakykyä ja -mahdollisuuksia ylläpitää sosiaalista hyvinvointia. Sosiaalisena ongelmina ovat mm. yksinäisyys, kaltoin kohtelu, hyväksikäyttö, väkivalta, riippuvuus, so. sosiaalinen turvattomuus. Sosiaalityössä erityisesti lastensuojelulliset kysymykset ovat tältä osin keskeisiä. Jatkossa ilmenee enenevästi, väestön ikääntyessä, gerontologisen sosiaalityön tarvetta.

Edellä on esitetty vain hyvin lyhyesti sosiaalityön rooli ihmisen elämän tilanteessa, situaatiossa. Funktionaalisesti ihminen on todella suhteessa fyysisesti kaikkeen situaationsa aineelliseen todellisuuteen, psyykkisesti kaikkeen situaationsa henkiseen todellisuuteen ja sosiaalisesti kaikkeen situaationsa yhteisölliseen, sosiaaliseen ihmissuhdetodellisuuteen.

Näitä hyvinvoinnin ulottuvuuksia sosiaalityöntekijän tehtävänä on tarkastella ja ylläpitää ihmisen (perheen) vaikeuksissa, elämän eri tilanteissa ja vaiheissa. Ihmisen elämäntilanteeseen vaikuttavat monet eri seikat, kuten Lauri Rauhala analysoi. Mutta situaatio eli elämänti-

lanne ei ole olevaisuuden ontologinen muoto samassa mielessä kuin ovat fyysinen (kehollisuus), psyykkinen (taju-nallisuus) ja sosiaalinen (yhteisöllisyys, kommunikaation välineenä kulttuurinen kielellisyys) ihmisen evoluutiassa.